

Vaidotas Rimša, **Jano Maleckio ir Jano Sekluciano polemika dėl katekizmo kano-
ninio vertimo**, Vilnius, Lietuvių kalbos insti-
tuto leidykla, 2001, 180 (Bibliotheca Archivi
Lithuanici 2).

Jano Maleckio *Defensio veræ translationis cor-
poris Catechismi in linguam polonicam* (1547) –
svarbus XVI a. Lietuvos kultūros istorijos šaltinis.
Veikalėlis Lietuvoje žinotas ir anksčiau – Juozo Tu-
melio turėta Stanisławo Rospondo publikacijos¹
kopija, Mokslų akademijos Centrinėje bibliote-
koje saugota Friedricho Wilhelmo Neumanno
knyga², – tačiau bent jau mūsų kalbotyros ir rašti-
jos istorijos tyrimuose juo iki šiol nepakankamai
pasinaudota³.

Knygą sudaro įvadas, *Defensio* faksimilė su pa-
grečiui įdėtu perrašu (transliteruotu tekstu) ir lie-
tuviškas veikalo vertimas. Publikacija aprūpinta
moksliniu aparatu: dalykinėmis, tekstologinėmis
ir kalbinėmis pastabomis. Spaudai rengiamą per-
rašą su originalu sutikrino ir tekstologines pasta-
bas parašė leidinio mokslinė redaktorė Jolanta
Gelumbeckaitė.

Įvade „Jano Maleckio ir Jano Sekluciano po-
lemika: Martyno Mažvydo aplinka“ (p. 9–37) kon-
spektyviai apžvelgiami Maleckio ir Sekluciano gy-
venimas bei veikla, jų katekizmų vertimo bei
spausdinimo aplinkybės, sandara, nurodomi bib-
liografiniai duomenys. Be kita ko, primenama, kad
Mokslų akademijos Centrinėje bibliotekoje nese-
niai rastas turbūt vienintelis šiuo metu žinomas
Sekluciano 1545 metų katekizmo egzempliorius;
be to, tai esąs „tas pats egzempliorius, kuriame

¹ S. R o s p o n d, *Druki mazurskie XVI w.,
Olsztyn, Wydawnictwo Instytutu Mazurskiego,
1948.*

² F. W. N e u m a n n, *Studien zum polnischen
frühreformatoren Schrifttum I. Die Katechis-
men von 1545 und 1546 und die Polemik zwischen
Seklucyan und Maletius, Leipzig, Markert & Pet-
ters Verlag, 1941.*

³ Plg. kad ir naujausias I. L u k š a i t ė s (Re-
formacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje
ir Mažijoje Lietuvoje. XVI a. trečias dešimtme-
tis – XVII a. pirmas dešimtmetis, Vilnius, Bal-
tos lankos, 1999) ir Z. Z i n k e v i č i a u s (Lietu-
vių poteriai. Kalbos mokslo studija, Vilnius, Moks-
lo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000) mo-
nografijas.

Maleckis surašė savo pastabas“ (p. 19). Dėl šių
priežasčių tiek lituanistikai, tiek polonistikai bū-
tų svarbu ilgai nedelsiant parengti mokslinę šio
veikalo publikaciją. Toliau įvade detalčiai aprašo-
ma Maleckio ir Sekluciano polemika. Daug dė-
mesio skiriama jos turiniui (išrinktos ir referuo-
tos šešios Maleckio formuluotės, kurias jis pats
laikė geresnėmis nei kitų, ir trylika Maleckio ka-
tekizmo vietų, kurias peikė Seklucianas), mažiau –
argumentams. Kaip ir dera, atskirame skirsnyje
aptariamos polemikos sąsajos su Mažvydo kate-
kizmu. Vaidoto Rimšos atidžiai suregistruoti po-
leminių veikalų ir lietuviškojo katekizmo sutapi-
mai bei skirtumai. Daroma gana atsargi išvada:
nors Mažvydo atsižvelgta „ne į visus diskutuotus
ir Maleckio siūlytus vertimo variantus“, tačiau
„akivaizdu, kad jis nutolo nuo *SeK* būtent tose
vietose, dėl kurių jau keletą metų Prūsijos kuni-
gaikštijoje virė karšta diskusija“ (p. 31). Išnagri-
nėta medžiaga tvirtai įrodo, kad Maleckio ir Sek-
luciano polemika Mažvydui buvo ne tik žinoma,
bet ir padarė tam tikrą įtaką pirmosios lietuviš-
kos knygos sandarai, kalbai bei stilistikai, todėl
atitinkamu aspektu tiriant Mažvydo katekizmą bū-
tina į šią įtaką atsižvelgti. Įvado pabaigoje, rem-
damasis polemikos eiga, Vaidotas Rimša pateikia
naujų, gana įtikinamų, argumentų pirmosios lietu-
viškos knygos datavimo klausimu. Jo nuomone,
Mažvydo katekizmas „turėjo pasirodyti 1547-ųjų
pradžioje, o *Defensio* galėjo būti parašytas iki 1547
metų birželio, t. y. tarp *MŽK* ir Sekluciano *Didžio-
jo katekizmo*“ (p. 33). Po įvado išspausdintos jo
santraukos vokiečių (vertė Frankas Zuberis, p. 38–
40) bei lietuvių (p. 41–42) kalbomis.

Skaitant įvadą užkliuvo keli netikslumai. Ne-
teisingai interpretuojama *Defensio* 20v₂₁–21r₁₂ vie-
ta: tai, kad frazę *retenta sunt* Maleckis lenkiškai
išvertė *zadzierzane sa*, Seklucianui neatrodo tei-
singa (kaip teigiama p. 27); priešingai, dėl tokio
vertimo jis Maleckiui priekaištavo: *Postea repre-
hendis me...* Kilmininką naujesnėje kalbinėje lie-
tuvių literatūroje įprasta vadinti genityvu, o ne
genetyvu (plg. p. 23). Maleckio ir Mažvydo kate-
kizmai įvade cituojami tiksliai, tačiau stebina vie-
tomis netiksliai perrašytos čia pat publikuojamo
Defensio citatos: vietoje *ut sis longeuus super ter-
ram* (p. 25 ir 31) turi būti *vt sis longeuus super
terram* (*Def* 8v_{18–19}); vietoje *ztadze* (p. 26) turi bū-
ti *ztadze* (*Def* 13v₁₄); vietoje *Odpufzczaya fie ym*
(p. 27) turi būti *Odpufzczaya fie ym* (*Def* 20r₁₇);

vietoje *zadzierzane fa* (p. 27) turi būti *zadzierzane fa* (Def 21r₁); vietoje *ktoby vwierzil, a okrczon byl, zbawion bedzie: Ale ktoby nie vwierzil, potepion bedzie* (p. 31) turi būti *ktoby vwierzil, a okrczon byl, zbawion bedzie. Ale ktoby nie vwierzil, potepion bedzie* (Def 18v₅₋₆) arba *Ktoby vwierzil a okrczon byl zbawion bedzie. Ale ktoby nie vwierzil potepion bedzie* (Def 18v₁₇₋₁₈).

Didžiąją ir vertingiausią knygos dalį sudaro *Defensio* publikacija. Sprendžiant pagal rankraščio aprašymą (p. 12) originalo faksimilė nežinia kodėl geru penktadaliu sumažinta. Teksto perrašas parengtas kruopščiai. Atidžiau palyginus kelis faksimilės ir perrašo puslapius, abejonių sukėlė vos viena kita smulkmena: faksimilės *quam* (2r₂₀) perrašytas be diakritinio ženkle kaip *quam* – kadangi šioje vietoje pažymėta išnaša liko nepaaiškinta, galima tik spėti, kad diakritikas yra vėlesnio taisymo rezultatas; junginyje *ne me ultra sycophantam* <...> *voces* (25v₁₉) žodis *sycophantam* atrodo parašytas didžiąja raide, kaip ir keliomis eilutėmis žemiau. Knygos 47 ir 57 puslapiuose pažymėtos, bet neišspausdintos atitinkamai 3 ir 16 išnašos, o 210 išnašoje (p. 139) vietoje *quod* turėtų būti *Quod*.

Defensio vertimas atliktas gana išradingai. Neišimtu jį nuodugnai išnagrinėti ir įvertinti, vis dėlto kelias pastabas, ypač dėl specialesnių kalbinių dalykų (apie teologinių sąvokų vertimą žr. V. Ališausko recenziją⁴), norėčiau paminėti. Lo. *per te adactus* 2v₉; lie. *tavęs verčiamas = tavo⁵ verčiamas*; lo. *cum nominatiuo plurali adiectiuo* 3r₁₄; lie. *su būdvardiniu daugiskaitos vardininku*, geriau – *su būdvardžio daugiskaitos vardininku*; lo. *Ablatiuo* 3v₂₂, 4r₇; lie. *Įnagininkas* – būtų buvę geriau palikti lotynišką linksnio pavadinimą *abliatyvas* (plg. p. 168, kur *ablativus* išversta *vietininkas!*); lo. *paradigma declinationis* 4r₁₈, 19v₁₃₋₁₄; lie. *linksniavimo pavyzdys, pavyzdį = linksniavimo paradigma, paradigmą*, kaip ir kitose vietose (pvz., p. 150); lo. *cum* <...> *nominatiuis singularibus* 4v₁₈₋₁₉; lie. *su vienaskaitos vardininku = su vienaskaitos vardinin-*

⁴V. Ališauskas (rec.), Vaidotas Rimša, Jano Maleckio ir Jano Sekluciano polemika dėl katekizmo kanoninio vertimo, Vilnius, Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2001, 180 (Bibliotheca Archivi Lithuanici 2), – Knygų aidai, 1, 2002, 37.

⁵Plg. V. Žulys, Vadinamųjų nekaitomųjų įvardžių vieta lietuvių kalbos gramatinėje sistemoje, – Blt V (2), 1969, 167–177.

kais; lo. *ei diuifas syllabas* 5r₂₁ (ir toliau): lie. *dviskiemenę galūnę* ei, gal geriau – *heterosilabinį* ei (plg. lo. *dictio duarum syllabarum* 12r₁₁; lie. *dviskiemenis žodis*), tas pat ir įvadiniame straipsnyje p. 25; lo. *in* <...> *precepta negatiua* 6r₄ (ir toliau): lie. *draudžiamuosius įsakymus* – kaip gramatinis terminas geriau *neigiamuosius įsakymus*, nes kalbama apie neigiamuosius sakinius, t. y. sakinius su neigiamaisiais veiksmažodžiais (beje, įvadiniame straipsnyje taip ir rašoma: *neigiamuosius Dekalogo įsakymus*, p. 25); lo. *praefens vel preteritum tempus* 6r₁₈; lie. *būsimąjį ir būtąjį laiką = esamąjį ir būtąjį laiką*; lo. *diphthongum polonicam imperfectam* 7r₇₋₈; lie. *nepilną lenkišką dvibalsį* – geriau *nepilną lenkišką dvigarsį*; lo. *coram me, non sonant polonice. Przi mnie* 7v₁₁; lie. *coram me lenkiškai neskamba Przi mnie = coram me lenkiškai nereiškia Przi mnie*, plg. tame pačiame lape lo. *verti per hanc particulam: Przi mnie: Quod sonat Circa me* 7v₁₈₋₁₉; lie. *šiuos žodžius išverčiau Przi mnie, o tai reiškia Circa me* (taip pat verčiama ir daugelyje kitų vietų); lo. *dicis non esse vfitatum* 13v₁₃; lie. *sakai, kad* <...> *yra neįprastas*, tiksliau – *sakai, kad* <...> *yra nevertojamas*; panašiai ir lo. *invfitate dictiones sunt* 14r₁₅; lie. *neįprasti yra tie žodžiai = nevertojami yra žodžiai*; lo. *Hic ablativus, moye* 19v₇; lie. *Vietininkas moye = Abliatyvas moye* (plg. p. 148, kur *ablativus* išversta *įnagininkas!*).

Vertime yra netikslumų, nepareinančių nuo originalo: sakinyje *Juk paprasti žmonės nesupranta tokių žodžių, kaip Creatura* <...> ir *daugelį kitų* (p. 162–163) reikėtų vartoti neiginio kilmininką – *nesupranta* <...> *daugelio kitų*; sakinyje *crediderit yra būsimojo laiko, o Baptifatus – būtojo* (p. 167) žodį *crediderit* geriau rašyti didžiąja raide, o *baptifatus* – mažąja; didžiųjų ir mažųjų raidžių rašymas nemotyvuotas ir kitose vertimo vietose; *Jį Naujajame Testamente rasi taip išverstą* (p. 169) = *Juos* (t. y. *žodžius* – plg. ankstesnius sakinius) *Naujajame Testamente rasi taip išverstus*.

Kelios dalykinės pastabėlės: vertimo 53-oji išnaša (p. 161), apie Sekluciano kilmę, lyg ir prieštarauja 38-ajai (p. 157). Aulas Gelijus (Aulus Gellius), žinoma, gimęs apie 130 metus po Kristaus, o ne prieš (67-oji išnaša, p. 163).

Turinyje skirtingai rašoma Maleckio oponento pavardė: *Sekliuciano* ir *Seklucianas* (p. 5). Profesorius Stafilo vardas pratarmėje sulietuvintas – Frydrichas, o profesorių Jano Janowo ir Stanisławo Rospondo asmenvardžiai rašomi originalo forma.

Įvardiniame straipsnyje nepateisinamai įvairuoja ir vietovardžių rašymas: juos (kaip ir derėtų moksliniame leidinyje) lyg ir stengiamasi rašyti originalo forma (išskyrus tradicinius), plg. *į Marienwerderį* (p. 15) ir kt., tačiau vienas kitas vietovardis prasprūdo sulietuvintu pavidalu, plg. *Naujajame Sonče* (p. 15), *Elko bažnyčios* (p. 15 ir toliau)

Visa išnašose nurodoma literatūra be reikalo antrąkart pakartota šaltinių ir literatūros sąrašė po įvadinio straipsnio (p. 34–37). Šiame sąrašė išivėlė kelios klaidelės. S. Rospondo studijos „Kultura językowa w Polsce XVI wieku“ pirmoji dalis išspausdinta ne 22-ame, o 23-ame žurnalo *Język polski* tome, jo antrojo sąsiuvinio 45–52 puslapiuose. Kita to paties autoriaus knyga *Druki mazurskie XVI w.* (1948) išleista leidyklos Wydawnictwo Instytutu Mazurskiego. F. W. Neumanno studijos pirmosios dalies pavadinimas yra „Die Katechismen von 1545 und 1546 und die Polemik zwischen Seklucyan und Maletius“.

Recenzuojamoji knyga gražiai, net prabangiai, išleista (serijos dailininkas Alfonsas Žvilius). Tai vertinga, palyginti gerai parengta publikacija. Ji turėtų sudominti lietuvių ir lenkų kalbos bei kultūros istorikus.

Artūras Judžentis

Язык и культура. Факты и ценности.
К 70-летию Юрия Сергеевича Степанова,
отв. ред. Е. С. Кубрякова, Т. Е. Янко, Москва,
Языки славянской культуры, 2001, 595.

Nuoširdaus lietuvių kalbos ir Lietuvos bičiulio, žinomo rusų kalbininko akademiko Jurijaus Stepanovo 70 metų sukakties proga Rusijos mokslų akademijos Literatūros ir kalbos skyrius išleido išpūdingos apimties leidinį, į kurį sudėti Jubilato darbų problematikai artimas temas nagrinėjantys rusų ir užsienio mokslininkų straipsniai. Tome, pavadintame „Kalba ir kultūra. Faktai ir vertybės“, be labai subtilios ir įžvalgios J. Stepanovo mokslinės veiklos apybraižos (p. 9–32), rasime iš viso 47 straipsnius. Jie sugrupuoti į penkis skyrius taip, kad kiekvienas bent iš dalies atspindėtų šio iškilaus mokslininko kūrybai svarbią lingvistikos sritį arba su kalbotyra glaudžiai susijusius kitų mokslo šakų tyrimus ir kartu atskleistų išties įvairią jį dominančių temų skalę – nuo konkrečių atskiros kalbos reiškinių aiškinimo

iki bendrųjų filosofinių pažinimo teorijos problemų ir kalbos, kultūros bei meno sąveikos dalykų.

Rinkinio teminiai skyriai – „Indoeuropiečių lyginamoji istorinė kalbotyra“ (9 straipsniai, p. 35–145), „Semiotika, kalbos filosofija, filosofija“ (12 straipsnių, p. 149–279), „Teorinė lingvistika“ (11 straipsnių, p. 283–418), „Lietuvių kalba“ (6 straipsniai, p. 421–469), „Kultūra ir menas“ (9 straipsniai, p. 473–595), matyt, ne atsitiktinai išdėstyti būtent tokia seka. Ji tartum nematomu punktyru sujungia atskirų kalbotyros sričių „išžvalgymo“ tarpsnius, dariusius įtaką šio leidinio kaltininko teoriniams ieškojimams ir atradimams.

Kaip taikliai pažymi įvadinės apybraižos autorės N. Arutjunova ir E. Kubrjakova, J. Stepanovui būdingas lankstus įvairių kalbos tyrimo ir aprašymo principų derinimas. Tarp jų savo svarbumu ypač išsiskiria semiologinis principas, leidžiantis mąstyti apie kalbą semiotikos sąvokomis ir nagrinėti ją semantikos, sintaktikos ir pragmatikos aspektais. Šie trys kalbos, kaip ženklų sistemos, matmenys, tolygi kalbos raida pagal kiekvieną iš šių parametrų yra svarbus filosofijai ir kalbotyrai rūpimų problemų šaltinis. Taip su filosofine logika siejama semiotinė kalbos filosofija įsilieja į „naujuoju realizmu“ vadinamą kalbos filosofijos srovę kaip sudėtinė jos dalis ir tampa vienu iš šios srovės atramos taškų¹. Naujasis realizmas, kaip tam tikra „sintetinė“ kalbos filosofijos kryptis, leidžia pritaikyti pakankamai vientisą teoriją neatsiejamai susipynusioms kalbotyros, psichologijos, sociologijos ir kultūros istorijos problemoms tirti.

Štai kodėl atrodo, kad viso jubiliejinio straipsnių rinkinio branduoliu natūraliai tampa jo antrasis ir trečiasis skyriai, kur įvairiais aspektais gvildenamos su kalbos ir tikrovės, mąstymo ir kalbos, kalbos ir kultūros koreliacija susijusios temos (iš viso 23 straipsniai, p. 149–418). Sąlyginio knygos branduolio traukos veikiami, aplinkui gana tolygiomis „koncentrinėmis bangomis“ išsidėsto likusiuose skyriuose aprašomi konkrečių kalbų reiškiniai ar nagrinėjamos specifinės atskirų meno žanrų temos. Tokie šio straipsnių rinkinio kompozicijos ypatumai yra tikrai nemenkas jo sudarytojų nuopelnas, nes darniai vieną su kita susieti daug išoriškai skirtingų, iš pirmo žvilgsnio viena kitai tolimų temų –

¹ Н. С. А р у т ю н о в а, Е. С. К у б р я к о в а, Юрий Сергеевич Степанов. Очерк научной деятельности, – Язык и культура, Москва, 2001, 18.